

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת וישב

מלך על מקלו

המסקנה הסופית: "ראו מה הם בני האדם! אנשים רשעים כאלה בעולם! הנה אני סובל על לא עוול בכפי! אה, חיי נהרסו לחלוטין ואינם שווים עוד מאומה!" - אולם יוסף לא הרהר כך בראותו את המצב שסביבו, ולא החשיב זאת כמשהו המשפיע על חייו. יוסף נותר אדם ישר, שלם ותם אשר חי את שלמותו מצד עצמו, ובכל מצב ממשיך לעשות את המיטב שיש בו.

כאשר אדם מתמנה במפתיע להיות מושל על כל ארץ מצרים, עלול הזעזוע שבשינוי נסיבות קיצוני שכזה להיות קטלני. אין בלב האדם הכח להתמודד עם קיצוניות כה עזה. נוהג אני לספר את סיפורו של האיש אשר דודו, שהיה משענתו היחידה בחיים, נפטר לפתע. האדם ההוא איבד את החשק לחיות את יום המחר. והנה למחרת קיבל שיחת טלפון מעורך דין, בה בישר לו שהוא היורש היחיד לרכושו האדיר של דודו, הון שהוא לא היה מודע אליו כלל. במהלך אותה שיחת טלפון, עבר היורש התקף לב קשה. וכל כך למה? משום שלבו לא עמד בשינוי קיצוני שכזה. מעבר ושינוי בנסיבות שכאלה קשים מאוד ללבו של אדם אשר אין לו הכנה נפשית להתמודד, במפתיע, עם מצבים מנוגדים. ואולם על יוסף הצדיק דרשו חז"ל את הכתוב: "בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּהּ, וְהִזָּה ה' מִבְּטָחוֹ" (תהלים יז, ז). ה'חובות הלבבות' מפרש, בתחילת 'שער הבטחון', את משמעות המושג בטחון: "מהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבוטח". יוסף הצדיק, בגודל בטחונו בה', היה תמיד במנוחת הנפש. הוא לא איבד תקווה מלהצליח גם בתקופת ירידתו, ולא הִשְׁתַּכַּר מההצלחה בעת עלייתו.

פרט לכך, לא קל היה ליוסף להישאר בצדקותו. חז"ל אמרו שכאשר יצא על ארץ מצרים, צעדו בנות מצרים על החומה כדי להביט ביופיו. בנות רבות צעדו, כל אחת ואחת צעדה במקום שממנו תוכל לראותו (רש"י מט, כב), ואילו יוסף עצם את עיניו ולא הביט בהן (ב"ר צח). השאלה שעלינו לשאול את עצמנו היא, כיצד הצליח יוסף להישאר בצדקותו ובתמימותו בכל אותן עליות ומורדות? אנו שואלים שאלה זו משום שזה גם מה שאנחנו צריכים ורוצים לעשות בחיינו. בהיותנו נסערים, הלומים וחבוטים תחת זרם החיים השוצף והקוצף אשר חובט בנו, רוצים אנו לגלות את סוד השגת הגדולה בכל נסיבות החיים המשתנות.

יש גישה יסודית שלאורה חי יוסף, והיא אשר הביאה לו את ההצלחה בכל המאורעות שעברו עליו. זו היא הגישה אודותיה נלמד כעת.

סיבובים חדים

כאשר נעיין ולו במעט, במהלך חייו של יוסף הצדיק, נשים לב שחיי היו רצופים עליות ומורדות. לעתים נתעלה לרום המעלות ולעתים הורד לשפל המדרגה. כבנו חביבו של יעקב אבינו, היתה עת בה למד יוסף מפי אביו את התורה אותה קיבל בבית מדרשו של שם ועבר, ובאהבתו העזה אליו עשה לו אביו כתונת פסים, אות לגדולתו וחשיבותו בעיניו. אלא שאז מצא יוסף את עצמו שנוא ומרוחק על ידי אחיו. מתוך כך ירד, הושפל ואף נמכר לעבד במצרים. ממרומי ההצלחה שהיתה לו בבית אביו נעשה יוסף עבד שפל במצרים.

ושוב, באופן בלתי צפוי, עלה עבד עברי זה לגדולה ולשלטון באחד הבתים החשובים והנכבדים ביותר במצרים. אדונו רומם אותו, והוא הפך למושל האחראי על כל עניני הבית. אדונו לא ידע דבר על המתרחש בבית, מכיוון שהעניק ליוסף את מלוא הסמכות. ושוב, באופן בלתי צפוי ובלא כל אשמה, מצא יוסף את עצמו מושלך לבור הכלא. הכל התהפך: המשפחה שרוממה אותו לעמדת כבוד, שינתה כיוון והשליכתו לבית האסורים.

שם, בהיותו בשפל המדרגה, במקום סגור ובלא כל תקווה לצאת משם, ברגע פתאומי אחד, נשלף יוסף במהירות מאותו בור, והנה הוא עומד לפני פרעה, מלך מצרים. פרעה מצווה להלבישו במלבושי מלכות וממנה אותו למשנה למלך השולט על כל ארץ מצרים, שהיתה אז המדינה החזקה ביותר בעולם!

כשנתאר לעצמנו מה רבים היו המעברים החדים שעבר יוסף בארבעים השנה הראשונות לחייו, נתקשה לעכל זאת. הראש פשוט יסתחרר. ובכל זאת, כפי המבואר בדברי חז"ל על יוסף, מוצאים אנו שבהנהגתו לא השתנה דבר: "הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו" (רש"י שמות א, ה). רוממות הנהגתו לא הושפעה ממצבו. הוא המשיך תמיד ביושר דרכו ובתמימותו השלמה, מתוך יישוב הדעת המתאים לאדם הרגוע ביותר, בלא להתבלבל מהסערות שפקדו אותו.

מנוחת הנפש

מטבע הדברים, כמי שהיה אסור בבית הסוהר במצרים, היה יוסף אמור ליפול ברוחו ולהישבר. וכי מי היה בא בטענות ליוסף אילו היה מתיישב בגב כפוף ומהרהר במצבו וחושב: "תגיד, האם אין אני חולם? כיצד הגעתי לכאן? הרי זה לא המקום שלי". וכך, בתוך סערת המחשבה הזו, היה משתלט עליו ייאוש מוחלט מהעתידי: "וכי מה כבר אוכל להשיג מהחיים כאן?" וכך היה מגיע אל

הטבה אפילו כשנוטל את נפשך

מסופר על רבי ישראל מסלאנט זצ"ל שאף ברגעים האחרונים, כאשר הרגיש ששעותיו ספורות, לא פסקה מחשבתו מעצות עמוקות במעשי חסד והטבה. בעת מחלתו האחרונה שהה בקניסברג, ושכרו עבדו אדם מיוחד לשמשו. ביום האחרון לחייו פתח פתאום רבי ישראל לשיחה עם האיש ההוא, שהיה אדם פשוט, על דבר פחד הבריות להישאר לבד עם נפטר. הוא הסביר לו שהפחד הזה - פחד שוא הוא, באשר המת איננו יכול להזיק מאומה, ויש בזה משום סכלות. כעבור שעות אחדות נפטר, ואף אחד לא היה בחדרו מלבד אותו משמש. ונתברר למפרע שזו היתה כוונת שיחתו ברגעים אחרונים אלה. רבי ישראל כבר הרגיש כנראה ששעתו מתקרבת. בוודאי שהוא היה עסוק אז במחשבות נעלות בענייני תשובה ובחשובות עם קונו, בכל זאת לא מנע עצמו מלדאוג לטובתו של משמשו, בעת ההיא, מחמת החשש שמא בעת פטירתו ייבהל ויצטער, ומתוך כך מצא לנכון לעשות כן, משום מצות חסד, ודעתו היתה צלולה לכך להסביר לו שאין מה לחשוש להישאר עם המת, כדי להפיג את פחדו וסבלו. על כך אמר רבנו כי זהו "עת למות" של בעל מוסר!

מוטעית לפיה העולם הינו מפעל ענק אך חסר משמעות של ארועים אקראיים, תאונה אחת אחרי קודמתה. מי שחי על פי תפיסה שכזו מחמיץ את כל ההזדמנויות הגדולות של החיים.

עת ללדת

"עת ללדת!" כאשר ילד נולד - התדעו איזו הזדמנות נפלאה היא זו? הרגע של "עת ללדת" הריהו הזדמנות נהדרת לכל הקרובים אליה להגיע לשלמות ולקירבת ה' שאותן לא יוכלו להשיג בשום רגע אחר בחייהם. זה הזמן להתפעל מפלא הבריאה. כיצד ארע הדבר? הנס הגדול הזה, המורכב ביותר מכל האובייקטים אשר ביקום - האדם! הריהו נולד מושלם במוחו ובגופו, ומשמעות הדבר היא שלמות במיליארדי תאים, חלקיקים ותהליכים, פרטים מורכבים לאין ספור.

אם כל חי, חוה, לא איבדה את ההזדמנות. כשראתה את בנה הראשון, ביטאה את גודל המעמד והרגע ואמרה: "קְנִייתִי אִישׁ אֶת ה'!" (בראשית ד, א) הלא "שלשה שותפין יש באדם - הקב"ה ואביו ואמו" (נדה לא). וברגע זה אני רואה ש"פשוט יצרתי איש יחד עם ה' יתברך!" חוה ניצלה את ההזדמנות של הרגע המיוחד הזה להעריך את גודל הנס. התדע כמה מדהים לראות ילד חדש שבא לעולם בצורה נפלאה? הילד נוצר מהאוכל שאכלו הוריו, ובהיותו עובר במעי אמו עברו עליו אלפי שלבים של התפתחות ושינוי, עד שנהיה אדם בעל אין ספור פרטים נחוצים לחיים ולקיום. ילד הפלא הזה הינו העתק מושלם של הוריו בכל אבר מאבריו, בכל תיפקודי גופו, ובכל התכונות הנפשיות. "יצרתי אדם יחד עם ה' יתברך", אמרה חוה.

אם אין אתם מתפעלים, חלילה, מכל זאת, אם אתם מסתכלים על כך כעל דבר שבשגרה, החמצתם את ההזדמנות שההשגחה זימנה לכם להבין את השלמות של ה"עת ללדת". ואף אם אתה שמח, מתרגש, ואומר: "ברוך השם" אבל בסופו של דבר אתה חושב על כך לרגע

לוח הזמנים של החיים

המפתח להצלחתו של יוסף נמצא במילותיו של שלמה המלך בספר קהלת, מילים שרובנו מכירים; אולם כעת נראה שאין הדבר פשוט כפי שהוא נראה: "לְכָל זְמַן, וְעַת לְכָל חֶפְצַי פִּתַּח הַשְּׁמַיִם" (ג, א). יש "זמן" לכל דבר בעולם הזה: "עַת לְלָדֵת וְעַת לָמוֹת", "עַת סְפוֹד וְעַת רְקוֹד", מוזכרים שם זמנים נוספים: "עַת מְלַחְמָה וְעַת שְׁלוֹם", "עַת לְחַשׂוֹת וְעַת לְדַבֵּר". נזכר שם מגוון הנסיבות המשתנות של החיים.

כיון שכך, נשאלת השאלה: אם אמנם הדברים כפשוטם, מה מחדש קהלת? וכי אין אנו יודעים כל זאת? הרינו רואים במו עינינו את הדברים הללו מתרחשים כל הזמן. אין אנו צריכים לשלמה יאמר לנו את כל זאת. באופן שטחי ניתן היה לבאר, שקהלת מייעץ: עליך לכוון דרכיך לזמן המתאים, לבכות בזמן הנכון - כגון בתשעה באב, ולשמח בזמן הנכון - כגון בשמחת תורה. בתוככי נפש האדם יש מגוון רחב של רגשות ותגובות, ושלמה מלמדנו שיש לעשות את הדבר הנכון בזמן הנכון. זו דרך אחת, פשוטה, להבנת העניין.

ואולם, על אף שנכונים הדברים וחשובים, לא זה המסר אשר קהלת אומר כאן. שהרי נאמר שם גם "עַת לְלָדֵת וְעַת לָמוֹת". וכי ביד האדם לבחור אימתי למות ואימתי להיוולד? אלא בהכרח עלינו להסיק שכוונתו של קהלת היא לעניין אחר לגמרי. קהלת מלמדנו בזה את אחד העקרונות הבסיסיים של האמונה. הכל יודעים שהקב"ה הוא רבון העולם ומנהיג את עולמו לקראת תכלית, שבאחרית הימים יבוא העולם כולו אל השלמות. קהלת מלמדנו היבט עמוק יותר של האמונה הזו. הקב"ה מתייחס כך גם לכל אדם כיחיד: "לְכָל זְמַן". הקב"ה קובע לכל יחיד זמנים, האדם נתקל, במהלך חייו, בזמנים שיש בהם מצבים מיוחדים. כל זמן והמצב המיוחד לו. כל זמן כזה הוא נסיון מיוחד והזדמנות בפני עצמה להגיע להישג נוסף של שלמות נפשך - תכלית חיך. זו ההבנה הנכונה בדברי קהלת: "לְכָל זְמַן", דע לך, במסלול חיך יהיה פסק זמן לכל דבר שעליך להשיג. ההשגחה העליונה תזמן בפניך כל מיני הזדמנויות מיוחדות להשגת כל השלמות אשר למענה הגעת לעולם הזה.

עלינו לחיות את חייו באמונה, מתוך ראייה שכל עת, כל שלב בחיים - אין זה משנה כיצד הוא נראה לנו, אם נח ונחמד או לא נח ומכביד, הינו למעשה חלק מה"לכל זמן" שהקב"ה קוצב לנו. לחיות על פי גישת חיים בסיסית זו פירושו לחיות עם כוחה של אמונה, תוך הבנה שהחיים הינם רצף של הזדמנויות, שעבורך באופן אישי הן הזדמנויות מצויינות עד מאוד. כל השינויים במצבי חיך מונהגים ומושגחים מלמעלה באופן המכוון למטרה זו, לבחון אותך ולנסותך, להעניק לך הזדמנויות חדשות ללא הרף. הקב"ה מפעיל הכל על מנת שתתמודד עם נסיבות שונות. כל זמן ומצב הריהו הזדמנות לשלמות שלא היית מגיע אליה בנסיבות אחרות. השלמות שאתה יכול להשיג ב"עת ללדת" איננה אותה שלמות נפשית שבאפשרותך להשיג ב"עת למות". אסור שהחיים יחלפו אצל האדם מתוך אמונה חלשה ומעורפלת, מתוך תפיסה

אגב אורחא, בעניין זה אינך יכול לסמוך על ידידיך. הבריות חוששים להציע לומר וידוי לאדם הנוטה למות. חוששים הם שמא יסיק מכך שהם חורצים את דינו למוות. מלבד זה, יש הפתעות: כשהאדם נופל למשכב אין הוא יודע את אשר עומד לבוא עליו ואם יזכה להבריאה אם לאו. פעם ביקר אצלי מישהו, ובדרך אגב סיפר שלמחרת צפוי הוא לעבור ניתוח קטן. באופן מפתיע הסתיימו חייו בשעת הניתוח ההוא. מה גדולה ההחמצה!

מות קדושים במיטת בית חולים

עוד יש לדעת: אפילו האדם הפשוט ביותר יכול להשתמש בהזדמנות הזו של "עת למות" להגיע למעלות נשגבות ביותר! הוא יכול למות כדרך שנפטר רבי עקיבא. בכל יום אתה אומר, השכם והערב: "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה) והנה, הגיע ובא אליך הרגע, לפניך ההזדמנות היחידה שלך, למלא אחר הציווי הנפלא שאודותיו דיברת כל ימי חיך. במסכת ברכות אומר רבי עקיבא על פסוק זה: "בכל נפשך", אפילו נוטל את נפשך (סא:). אפילו בשעה שייטול ממני את החיים, גם אז אוהב אני אותו. כאשר האדם מצדיק עליו את הדין ברגעים הללו וחושב בלבו: "ה' יודע את אשר הוא עושה. הוא יודע מה טוב עבורי. הוא רחום וחנון, ואני אוהב אותו על אף מה שהוא עושה לי עכשיו; למרות העובדה שהוא עומד ליטול כעת את נשמתי ממני". הרי זו "מיתת קדושים", אלא שבמקום למות בשריפה או בסקילה, נעשית מיתתו כשהוא שוכב במיטה בבית החולים.

עלינו להיות מוכנים בכל רגע להצליח באותה עת שה' הציב לנו בחיינו. אם אתה מונח אז על שולחן הניתוחים, עליך לחשוב בזמן הזה: "הנה, זו העת שה' הכין לי עכשיו, ואני הולך לעשות את העת הזאת להצלחה בחיי!" אתה אומר וידוי ומוסיף: "הריני אוהב אותך, ה'", בכך אתה מקיים מצוות אהבת ה', ואין זה משנה מה יקרה, גם אם הוא אכן ייטול את חיך. כך מנצל האדם, בהיותו חי, את "העת למות". אכן ישנם אנשים אשר אוטמים את שכלם, ואינם מודעים לעובדה שברגעים אלה ניתנה להם הזדמנות מיוחדת העשויה להשלים את כל החיים. הם שוכבים במטותיהם וסובלים, מחכים שהכל ייגמר. ואילו האדם המאמין אשר משתוקק להצליח, מנצל אפילו את הרגעים האחרונים בחייו. האדם החכם ינצל את עת המוות שלו, ינצל את ההזדמנות הגדולה של המוות. בדקות האחרונות לחייו, אם ישתמש בזה כראוי, יוכל לצבור רכוש כה גדול, שכמותו לא עלה בידו להשיג בכל ימי חייו.

עת בכל עת

זו ההוראה של הפרק הזה שבספר קהלת: אסור להחמיץ שום הזדמנות בחיים. יש הרבה "עיתים" בין העת ללדת והעת למות, וזאת לאורך כל ימי חייו! שום מאורע, שום זמן, אינו סתם כך 'לריק'; הכל למטרה ולתכלית. החיים מלאים הזדמנויות. לכל זמן ועת, הזדמנות אחת מעניקה לך אפשרויות שההזדמנות האחרת לא תעניק לך.

חולף בלבד, הרי זה חבל מאוד. זה מה שאפילו גוי עושה, להבדיל. "עת ללדת" הוא זמן שניתן לך על ידי הקב"ה כהזדמנות לבוא אל השלמות, הזדמנות שאין אחרת בלתי. יש לנו להתבונן, אפוא, עד כמה ניצלנו את ההזדמנות הזו. רגשות הכרת התודה ואהבת ה' שעשויים להתפתח בנו בראותנו את לידת הילד, אינם יכולים להשתוות בערכם לשום "זמן" אחר בחיינו. זוהי עבודה הגדולה של הכרת הטוב.

הגע עצמך, כמה אנשים, מהם יראים ושלמים, מחמיצים את ההזדמנות הגדולה הזו, מפני שבזמן היקר הזה הם טרודים בדברים אחרים, כגון טרדות בית החולים וטרדות שאר הילדים; שלום זכר, ברית המילה, הקידוש והכיבודים, ובין לבין הם מאבדים את אחת ההזדמנויות הגדולות של חייהם, ההזדמנות הגדולה של "לכל זמן": "עת ללדת".

עת למות

"ועת למות", הרגע, ה"זמן" של המוות, אינו רק "קריסת מערכות" חידלון טכני של מבנה הגוף, אלא הוא הרגע הסופי של משך מספר רגעי החיים שניתנו לאדם בהגיעו לחיות בעולם, ואת ה"זמן" הזה, את הרגעים הנשגבים בהם נשלמים החיים, צריך האדם לנצל! הרגעים המועטים שנתרו לאדם קודם עוזבו את העולם הזה, היום האחרון, השעה האחרונה, הדקות האחרונות לפני שחייו מגיעים לסיומם, הם מהרגעים היקרים ביותר שיש לו בכל קיומו.

רגע המוות, לא זו בלבד שהוא חלק ממצויאות החיים ממש כרגע הלידה, אלא הוא רגע של שיא בשלמות החיים! רבים הם האנשים שלא החדירו זאת למוחם ולתודעתם בימי חייהם, וכעת בהגיעם ל"זמן" זה, הם מחמיצים את ההזדמנות הגדולה הזו - למות כיהודי אמיתי! יתכן שברגע זה הם מתבוננים בצער לאחור, ביוזעים שלא השיגו את כל מה שהיו יכולים להשיג, הם חושבים על העבר, על כל ההזדמנויות המוחמצות שעברו בחייהם. אבל כשהם מתבוננים בזאת, אזי באותו רגע עצמו הם שוב חוזרים על טעותם, ובגדול! הם מחמיצים את ההזדמנות האחרונה שלהם. כמה חבל!

ה"זמן" הזה הוא ההזדמנות היחידה שלך "לחיות את המוות" כמו שצריך! בדקות האחרונות לחייו צריך האדם להכין עצמו לקראת המיפגש עם ה'. עליו להיות מלא חרטה על כל הדברים הלא נכונים שעשה, ועליו לומר זאת בפה; מצווה מהתורה היא. מצוות עשה דאורייתא להתוודות, לומר וידוי בפה. אם אדם זוכה להיות מודע לכך, לדעת זאת קודם מותו, ביכולתו לחזור אז בתשובה. הוא משתמש בכח הבחירה החופשית, אשר ברגעים הללו עודנו ברשותו, הוא עדיין שלו למשך כמה דקות נוספות. לכמה דקות נוספות בלבד! - והוא ניצל את הפנינה הנדירה ביותר בכל הבריאה, "בחירה", כדי לשנות את עצמו ולחזור לה'. או אז - נסלח לו! תשובה ברגעי החיים האחרונים, תשובה בשעה שקודם המוות, היא אחת מדרכי המחילה האמיתיות. השב בתשובה ברגע האחרון לחייו - זוכה למחילה ולסליחה וזוכה להיות בן העולם הבא!

כגון אלה הן הסימן הבטוח לשוטה המאבד את חייו ומחמיצם.

מעסיק עושק

שווה בנפשך פועל שהמעסיק שלו רמאי ממולח המנסה להפחית משכרו בתירוצים שונים: "החודש לא עבדת מספיק קשה", או "עליי לנכות משכרך על שעה זו שהגעת באיחור", "לא הבטחתי לשלם לך כל כך הרבה כסף. אמרתי שעוד נדון בזה". אך טבעי הדבר שבסופו של דבר העובד הזה יתייאש: "אין עם מי לדבר, ככל שאני עובד פחות למענו, אני עושה רק דבר טוב". היש לך בעולם עוד מעסיק כלבן הארמי? עליו אמר יעקב: "וְאֶבְיָכֶן הַתֵּל בִּי וְהִחַלֵּף אֶת מִשְׁכְּרָתִי עֲשֶׂרֶת מַנִּים" ודרשו חז"ל שלבן חזר בו מדברו לפחות מאה פעמים, כשבכל פעם מצא טענה מפולפלת כל שהיא להחליף את השכר המגיע ליעקב (תנחומא ויצא, יא). וכיצד הגיב יעקב? הוא היה השומר המסור ביותר, הוא הפך למופת של משרת נאמן! הרמב"ם כתב על חיובו של פועל כי הוא "חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר "כִּי בְּכָל כְּחִי עֲבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן", לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד" (הל' שכירות יג, ז). התורה מתארת זאת באופן הבא: "הִיִּיתִי בְּיוֹם אֶכְלָנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלִי לָהּ וַתִּדְדַּ שְׁנַתִּי מֵעֵינַי" (בראשית לא, מ). ולא עוד, אלא "טָרַף לֹא הִבֵּאתִי אֵלָיךְ. אֲנֹכִי אֲחַטְּנָה, מִיָּדִי תִבְקָשׁנָה". לא החזרתי לך מעולם בהמה פצועה. בכל פעם שקרה משהו, שילמתי עבור הנזק מכיסי. יעקב לא היה מחוייב לשלם; שומר שכר פטור מן האונס. זו לא היתה אשמתי. כך שלא זו בלבד שהוא מילא את תפקידו, אלא אף יצא מגדרו להיות נאמן. והרי זה לנו לימוד ומודל בחיים.

כיצד יעקב עשה זאת? זה לא מפני שלא הרגיש בעוולה שנעשתה לו. הרי מצינו שיעקב אמר לרחל וללאה בשדה "וְאֶבְיָכֶן הַתֵּל בִּי, וְהִחַלֵּף אֶת מִשְׁכְּרָתִי עֲשֶׂרֶת מַנִּים, וְלֹא נִתְּנוּ אֱלֵקִים לְהִרְעֵ עֵמְדִי" (לא, ז). זה הפריע לו מאד, אבל הוא ידע: "הקב"ה הציב אותי כאן מפני שהוא רוצה שאעשה משהו טוב במצב הזה. מאחר שיש לי חותן ומעסיק כמו לבן, אין זאת אלא למטרה, למען אשיג בחיי משהו שלא אוכל להשיג בשום הזדמנות אחרת". והוא עשה זאת! הוא הבין שהעת הזו היא עוד אחת מן העיתים הרבות בחייו אותן הכין ה' במיוחד עבורו. היה זה שם, בפדן ארם, הרחק מהבית. דוקא שם זכה יעקב לשלמות אליה לא היה מגיע בשום מקום או מצב אחר.

השיעור שלמדנו כעת בקהלת פותח בפנינו את השער להבנת ההצלחה של יוסף הצדיק. התורה מעידה על יוסף כמה פעמים ש"ה' אתו". המשמעות היא לא רק שבכל מה שהוא עבר הוא הרגיש שה' אתו ושומר עליו, אלא הרבה יותר מכך: ה' אתו פירושו, שהקב"ה היה ממש שם, להביא עליו את המצבים השונים האלה. ויוסף היה לגמרי מודע לכך, בכל עת. בכל מצב אליו נקלע, הוא ידע שה' אתו, שה' יתברך עומד אתו ומעמידו במצב ובתנאים המסויימים הללו כהזדמנות לבוא אל השלמות.

ההתייחסות להורים, מערכת היחסים שלך עם אחיך ואחיותיך, בתקופה שכולכם עדיין מתגוררים יחד בבית אחד, הרי זו הזדמנות נהדרת לשלמות. זה מבחן ונסיון: שלמות אשר נבנית כתוצאה מהתנהלות נכונה עם המשפחה. וכל זה אינו אלא עד זמן מסוים. בהמשך, תחלוף ההזדמנות הזו לבלי שוב; אתה נושא אשה ועוזב את בית הורייך. אלא שאז מתחיל מבחן חדש: אין זה קל ופשוט להיות בן זוג, וזה לא אמור להיות קל. לעבוד על המידות ולהתגבר עליהן, במקום שבעצם אתה הוא זה שאמור להיות ה"ראש" והמוביל. ובנוסף, הנסיון של יחסך להוריה של רעיתך ואל בני משפחתה, מבחן של ממש הוא! הסבלנות הנדרשת מהאב בכל הנוגע לחינוך בנו, הרי היא הישג נפלא! ההזדמנות של האם להיות ה"נותנת" והמעניקה לבני משפחתה, הרי זו הזדמנות ועת להשגת שלמות שמעולם לא ניצבה בפניהם.

תיבת תלונות

מי שחושב בלבו, מכל מיני סיבות: "מי יכול להסתדר עם הורים שכאלה?!" הרי הוא כישלון, והרי זו החמצה. מכיוון שהורים אלה ניתנו לו דווקא, במכוון לו, על מנת שהוא יהיה הבן הטוב ביותר שיכול היה להיות להם, ובמצבו עליו להשתדל להפיק את המיטב, ושיידע ברורות: זה המצב ואלו התנאים אשר נועדו במיוחד עבורו, למענו! אמר לי פעם מאן דהוא: "אילו רק היתה לי אשה מסוג אחר, הייתי מצליח". המשמעות האמיתית של הדברים הללו היא, שהריהו מחוסר אמונה. כך לגבי אשה המתמרמרת: "אילו רק היתה לי חמות אחרת". אין היא מבינה שהיא הובאה במתכוון אל המצב הזה על מנת שתעבוד על עצמה ותהיה הכלה הטובה ביותר שיכולה להיות, וזו ההצלחה שלה. וחמותה אמורה אף היא להיעשות בתוך כך לחמות הנפלאה ביותר. זו המטרה של מערכות היחסים האלה. הן נשלחות על ידי הקב"ה על מנת להשפיע עלינו הזדמנויות להפיק מעצמנו משהו.

כל אימת שמשהו בסביבתך הקרובה אינו לטעמך, או שהדברים מתנהלים שלא לפי הציפיות שלך, התגובה הפנימית הטבעית והמיידית שלנו, על פי רוב, היא: "זה לא לכבודי!" "אינני מסוגל להתמודד עם אדם כזה!" "דברים כאלה אני לא יכול לעשות!" או "דברים כאלה אני לא אוהב לעשות" - והרי זו תגובה של שוטה. כי זה מה שעושה השוטה: הוא מוצא פגמים, חסרונות וליקויים בעולם הזה. הוא איננו מרוצה מגורלו בחיים, ובכל שלב הוא מתלונן ומתמרמר. הוא אמנם חושב את עצמו לחכם: רוב השוטים חושבים כן. הוא אומר: "אני מציאותי; אני אומר את הדברים ממש כפי שהם". אבל למעשה הוא אומר שהדברים אינם כפי שהם, ועל כן הוא מחמיץ את התכלית של החיים. כל זה אינו אלא משום שאיננו חי באמונה. במקום אמונה הוא חי ברצף של תלונות וחוסר שביעות רצון. משום כך הוא אינו מנצל את ההזדמנויות הגדולות שהקב"ה מעניק לו. מי שחושב מחשבות שכאלה, עליו אומר הכתוב "וְעֵינַי כְּסִיל בְּקֶצֶה אֶרֶץ" (משלי יז, כד): "עֵינַי שֶׁל הַשׁוֹטֵה מְבִיטוֹת תְּמִיד לְסוֹף הָאֶרֶץ" - האושר שלי נמצא "שם"... אילו רק הייתי שם, במקום ההוא, במשפחה ההיא, בישיבה ההיא. תחושות

בכלא, הגיב יוסף בעמידה למופת מתוך גבורת נפש עילאית. גם שם, בבור הכלא, הוא דאג למצות את השלמות ככל שיותר ולנצל את הזמן הזה. וכאשר נתמנה להיות מושל על כל מצרים, הוא ידע שגם זה אינו אלא משום שכעת ה' מציב אותו ב"עת" אחרת בחייו. בכל מצב ובכל תנאים ידע יוסף שהוא עומד למבחן להשיג את אשר לא נתאפשר לו להשיג קודם לכן ולעולם לא יתאפשר לו להשיג לאחר מכן: להגיע לשלמות המדות, ולהתנהגות שתוכל להיות אך ורק ב"זמן" של עכשיו. שום דבר לא היה "מקרה או תאונה"; הכל היה מתוכנן בדיוק כך. ומאחר שהבין את היסוד הגדול ש"לכל זמן", נשאר יוסף תמיד יוסף הצדיק.

אדם אשר מכיר במציאות שסביבו שכל ההתמודדויות והנסיגות הבאים עליו נשלחו אליו במכוון כהזדמנות, הוא זה שמחזיק את ה'שור בקרניו' ומפיק ממנו את המיטב בכל רגע בחייו. כך חיו כל האנשים הגדולים בעם ישראל - חיים מלאים במגוון עיתים - להזדמנויות של הצלחה. הם ראו תמיד לנגד עיניהם ותמיד היתה בראש מעיינם התפיסה הבסיסית של אמונה שה' שולט בכל הנעשה עמם. וכן, שבשליטתו של ה' נכלל כל שלב וכל פרט בחייו של האדם.

לכן כתבה לנו התורה את סיפורו של יוסף, על מנת שנציב לנגד עינינו את הדוגמה של הילד, הבן, האח, העבד, האסיר, השליט, אשר כח האמונה סיפק לו את כל העזרה הדרושה לו למען יוכל לעמוד בכל שלב בחייו להפיק את המיטב מכל מצב. והמיטב מכל מצב פירושו שהאדם יוציא מעצמו כפי כל יכולתו. זו הסיבה לכך שיוסף הצליח בכל אשר עשה.

זקוקים אנו מאוד לדוגמה הזו של יוסף. כיום אנו שומעים כל הזמן אנשים מתלוננים: "אם רק זה", ו"אילו היה רק זה". עלינו ללמוד מיוסף; הוא ידע שהמצב המשונה אשר בא עליו הוא משום ש"דווקא זה" ו"דווקא זה" מצבו, ולא מצב של "בדיעבד", או משהו אשר הגיע אליו במקום מצב אחר שלו. אם נלמד את הלקח הגדול הזה באמונה, את העיקרון היסודי הזה שהקב"ה מעמיד אותך בתוך כל מצב וחוויה כנסיון ובמטרה לבחון כיצד אתה מגיב, כיצד אתה משתמש בה, יהיה זה המפתח והבסיס להצלחתך בחיים.

האדם אשר חי באמונה הזו לא יופתע במצבים שונים, מכיוון שהוא יודע שאדרבא; כך אמורים החיים להיות. הם אמורים להיות מגוון של מאורעות, נסיונות וחוויות, והללו לא הגיעו במקרה לדרכך אלא נשלחו במכוון לדרכך, לפתחך, למענך. הקב"ה מתמרן את העיתים שלך כדי לעשותך אדם גדול. בעזרת האמונה הזו לא תאבד את שלוות חייך. במקום ליפול במצבים ובחוויות הללו, תשתמש בהם בצורה הטובה ביותר, ותשיג את ההצלחה הגדולה ביותר בחיים.

חזרת השיעור בברכות השחר

אין זמן טוב יותר להזכיר לעצמך את היסוד הגדול הזה, מאשר במהלך ברכות השחר שאתה אומר בכל בוקר. באומרך ברכת "המְכִינִי מִצְעָדֵי גִבֹּר" התבונן: ה', אתה מנחה את כל הצעדים של ימי, ואתה חושב: ה',

אין תאוונות בחיים

מהראוי לזכור זאת היטב, באשר זה הלקח שלנו: יוסף לא השתמש בשום פטור, הוא לא חיפש שום תירוץ לומר "זה לא בשבילי", "זה לא המצב בו אוכל להיות גדול". זו הנקודה העיקרית והחשובה כאן. בכח האמונה העמוקה שלו בה' יתברך הוא ידע שלא היו אלו "מקרים" או "תאוונות". אצל יוסף הצדיק מעולם לא הייתה שאלה של "מדוע זה קרה?" ו"למה זה?" ו"למה לא זה?" "מדוע אני נמצא בתנאים האלה?" הוא מעולם לא איבד את ההבנה העמוקה של האמת הגדולה זו שאין "מקרים" ותאוונות" בחיים. במקום להיות מושפל וממורמר ברגעים הקשים ביותר, במקום ה"לאבד את הראש" בשיא הצלחתו, הוא היה מודע לכך שהקב"ה מעמיד אותו במבחנים; ועל כן, בכל שלב הוא עמד על דעתו לעשות מה שהמאורע הזה תובע ממנו לעשות. כי האיש שיודע ש"לכל זמן ועת" ו"ה' אתו", מבין שכל מצב בחיים - נסיון ומבחן הוא, והזדמנות לעלות לגדולה.

אפילו בעיצומו של מצב הנראה כ"חסר תקווה" ו"יאוש", לא איבד יוסף את שיווי משקלו, בודעו שה' אתו ומכוון אותו בכוונה לתוך כל המאורע המסויים הזה. בבית אביו, בהיותו בנו יקירו של יעקב, היתה זו ההזדמנות לשלמות מסוימת של הדמות. לנווט כראוי את אהבת האב לשאר אחיו, ולעומת זה לשאת את הקנאה של אחיו הגדולים, ושלא להניח לתהילה של הכתונת הפסים" להשפיע על מידותיו. היתה זו עבודה מדהימה; זו היתה הזדמנות בלתי חוזרת להגיע לשלמות המידות. וכאשר נמכר לעבד במצרים על ידי אחיו, היתה זו הזדמנות נוספת.

כשאותה ארורה, אשת פוטיפר, נתנה בו עיניה, יכול היה יוסף לומר לעצמו שההפסד אינו נורא כל כך: ממילא חייו חסרי ערך, יכול היה לרדת למדרגתם השפלה של העבדים, עבדא בהפקירא ניחא ליה - אין אחריות. אולם לא כך הוא חשב. כל מחשבותיו של יוסף היו: "כיצד אני יכול? ה' נמצא איתי!" ובהגיע שעת המבחן - והיה מבחן קשה מאין כמוהו, איום נורא! "ויהי כדברה אל יוסף יום יום" - היא דיברה אליו כל יום. כל יום! הגמרא (יומא לה:): אומרת "בגדים שלבשה לו שחרית, לא לבשה לו ערבית. בגדים שלבשה לו ערבית, לא לבשה לו שחרית" - היא החליפה את בגדיה פעמיים ביום על מנת לפתותו. מצד אחד הבטיחה לו את "כל העולם", ומצד שני איימה על חייו - וזה לא היה איום סרק. בימים ההם, רשאי היה האדון להרוג את עבדו מבלי לתת על כך דין וחשבון לאף אחד. הוא היה רשאי גם לענות את עבדו עד מוות. אמנם התורה לא האריכה בזה, אך אין הדבר אומר שזה היה קל ליוסף. אדרבה, זה היה נורא. ובכל זאת ניצל יוסף את ההזדמנות הזו, את העת הזו, ומהנסיון האיום הזה הוא יצר פרשה אדירה, אחת מפרשיות הגבורה ההירואיות ביותר בדברי ימיו של האדם. הוא העמיד כאן תקדים ודוגמה לדורות (עיין יומא שם: יוסף מחייב את הרשעים).

כאשר הושלך יוסף לבור הכלא, אל מעמקי החור ההוא, היה מבחן נוסף עבורו. והנה, במקום להיות מדוכא וממורמר מהאסון הבלתי נתפס הזה, להירקב למוות

בלתי אפשרי שהקב"ה יניח אפילו לאחד ממשפחה זו להיכרת ועל כן ייכרת שְבֵטוֹ. תקווה זו שיוסף עודנו חי, מוכחת בפסוק: "וְלֹא רָאִיתִי עַד הַנְּהָ" (מד, כח).

וַיִּמָּאן (לט. ח)

כיון שעמד יוסף בנסיון זה, זכה להעפיל לשיא התהילה בעודנו בחייו. רק בגלל מְאוּנוּ הוא הושלך לבית הסוהר ושם פתר את החלומות ומתוך כך נתוודע אל פּרעה. השכר יוצא הדופן הזה לו זכה יוסף בחייו, משמש לנו דוגמה ומשל לשכר העצום לאין ערוך בעולם הבא.

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

מה נוכל ללמוד מחנוכה?

תשובה:

הרבה מאוד יכולים אנו ללמוד מנס חנוכה. כל נס שהקב"ה עושה לעם ישראל, לימוד מיוחד באמונה הוא, שהקב"ה נותן לעמו. בעל 'חובות הלבבות' כותב: "הגדולה שבטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם ... התורה הנתונה למשה נביאו, והראות האותות על ידו, ושנות המנהגים והטבעים והראות והמופתים הנוראים, כדי להאמין בבורא יתברך ובנביא" (שער הבחינה ה). נס הוא לא רק אמצעי להציל את עם ישראל, שהרי הקב"ה יכול היה להצילנו בדרכים אחרות - הנס הוא מתנה של חיזוק האמונה בתוככי עם ישראל. נס הוא גילוי שכינה להשריש בנו יותר ויותר אמונה. ולכן הלימוד של כל נס הוא לימוד לדורות. אחד הדברים החשובים שעלינו ללמוד הוא, ממה שההודאה שבנוסח 'על הנסים' היא על כך שהקב"ה נלחם ביוונים באמת, אבותינו, ואומרים: "רַבָּתָּ אֶת רִיבָם, דִּנְתָּ אֶת דִּינָם". באמת, מטרתם של היוונים בתחילה לא היתה להרוג את היהודים. מטרתם היתה רק שהיהודים יפסיקו לשמור את התורה ומצוותיה. אילו היה עם ישראל מוכן לנהוג בדרכיהם של היוונים, לא היו מצדיקים להם. כל המלחמה ביוונים היתה למען התורה של ה', למען כבוד שמים. נשאלת אפוא השאלה, מדוע אנו אומרים שבמלחמות ההן ה' "רַבָּתָּ אֶת רִיבָם" של ישראל? הלא במלחמות הללו ה' רב את ריב כבודו נגד אויביו! היינו צריכים לומר: ה', נלחמת בקרב שלך! נלחמת במריבה שלך! אכן, הטעם שאנו אומרים "רַבָּתָּ אֶת רִיבָם" הוא משום שאבותינו קיימו את דברי התנא ב'אבות' (ב, ד) "עשה רצונו כרצונך". כאשר הם הבינו שה' רוצה במלחמה הזו, נהייתה המלחמה הזו מלחמה של רצונם האישי! זה הישג אדיר שהם השיגו בתקופה ההיא, להרגיש שאנחנו מקיימים את התורה לא רק מפני שאנחנו עושים רצון ה', אלא שזה הוא רצוננו! ציווי ה' לנו - הוא חיינו. התורה היא החמצן של חיינו, ואת חיינו נמסור עבור התורה.

בהודאה זו מודגשת גם העובדה שהניצחון היה לא רק של "רַבִּים בְּיַד מַעֲטִים", אלא היה זה ניצחון של "הַשְּׁעִים בְּיַד צְדִיקִים". זה שהלוחמים במלחמה זו היו צדיקים, פרט חשוב הוא עד מאוד, כי כאשר הלוחמים והמנצחים - צדיקים הם, מתקדש שם שמים באופן מיוחד. לכך מדגישים בפיוט 'הגרות הללו' שהניסים ארעו: "עַל יְדֵי כְּהִנְיָךְ הַקְדוּשִׁים". הנהנים נלחמו! וכי כהנים צריכים להילחם?! הלא תפקידם של הנהנים להיות עובדי השם; אין להם שום עסק עם לחימה. ואולם כהנים אלה יצאו בחרב ובחנית, באפוד ובמגן, ונלחמו למען כבוד ה'. כאשר צדיקים כאלו נלחמים במאבק ה', כשהם מוכנים לוותר על חייהם למען ה', עושה מלחמתם את שמו של ה' גדול בעולם הזה. לכן אנו אומרים שבניצחון הזה "וְלַךְ עִשְׂיָת שָׁם גְּדוֹל וְקְדוֹשׁ גְּעוֹלָמְךָ". כביכול, אומר ה', מלחמה שכזו "היא קידוש השם".

אורות החנוכה הם עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, עדות לכל העולם, שה' שוכן בקרב העם היהודי. וכל כך למה? מכיוון שעם ישראל חי למען ה', הם חיים למען השכינה. כל מטרתם רק כבוד שמים, לפאר את שמו של ה'. זו הגדלות של חנוכה. המלחמה והתשועה הזאת מלמדים אותנו שאומנתו מוקדשת ל'כבוד שמים'. יותר מכל דבר אחר שהיינו רוצים לעשות; אפילו יותר מחיינו שלנו, חיים אנו אך ורק למען ה'.

אתה הוא אשר מעמיד אותי בכל מצב בו אני מוצא את עצמי. הכל מאיתך - ה' המנחה את חיי".

על האדם לקבל את העיתים השונים שה' מספק לו, כמי שהציבו לפניו סולם לעלות בו למעלה. כל סיטואציה בחיים נשלחת מן השמים כהזדמנות. ההזדמנויות הן אין סופיות מכיוון שהעיתים בחיך אף הן אין סופיות, כבן, כאח. כתלמיד, כחבר, כאם, ככלה, כשכנה, ואלו אינם אלא ראשי פרקים, שהרי כל אחד ימצא במהלך חייו הזדמנויות להצלחה לאין מספר. האדם המצליח ביותר הוא זה שבתבונתו מנצל את שנותיו במלואן, את חודשיו, את שבועותיו ואת כל ימי חייו. הוא האדם החכם מכולם, באשר הוא מבין שבסופו של דבר, חייו המלאים 'עיתים', חייו המלאים הזדמנויות, יגיעו לקיצם. הוא האדם המנצל כל זמן ועת, הוא המנצל כל הזדמנות לצמיחה ולהתעלות בעולם הזה, והוא אשר יזכה להצליח בהגשמת ייעודו בחיים.

שבת שלום ומבורך!

הארות על הפרשה

מתוך ספר יהי אור [באנגלית] - פירוש עה"ת מאת רבינו זצ"ל

דְּבַתָּם רָעָה (לו, ב)

הַפְּרֵט הזה, שיוסף מסר ליעקב אביו דיווחים בנוגע להתנהגותם של אחיו, הינו בעל חשיבות מכרעת בשרשרת המאורעות. יוסף הוכיח בזאת שהוא היה מְסוּר בכל לבו לשלימות של בית ישראל. האחים היו צדיקים גמורים, אולם אפילו פגמים דקים כחוט השערה הסעירו את רוחו של יוסף, והוא דיווח עליהם לאביו. בזכות זאת, בחר בו ה' למשול במצרים על בית אביו למשך שבעים ואחת שנה, אשר בהן הוא המשיך לפקח בכל עת על הנהגותיהם ולהבטיח את שלימותם ביראת שמים ובמידות. יוסף היה לא רק צדיק, אלא היה גם מדרך למופת בכל הנוגע למידותיהם של אָחָיו.

וַיִּמָּאן לְהַתְנַחֵם (לו, לה)

הגם שמוצאים אנו בדברי חז"ל שכאשר אשה בכתה על בנה המת בכייה יתירה, נחשב הדבר לחטא (מועד קטן כז:), לעולם אי אפשר לבכות מספיק על אובדן כבוד ה'. על רחל אמנו נאמר, לענין החורבן, "מֵאַנְהָ לְהַנְחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינְנוּ" (ירמיה לא, יד), באשר מותם של מרבית עם הקודש, מותם של החכמים, וחורבן המקומות של עבודת ה' הינן אֲבֹדוֹת אשר עליהם לא ייתכנו שום תנחומים. הקב"ה אוהב את עמו, וגם את יוסף אהב יותר ממה שאפשר לתאר בשכל אנוש. האבות הלכו, כל ימיהם, בדרכי ה', ולכן גם אהבו את בניהם בכל כוחם הטבעי, מפני שאהבה זו היתה הליכה בדרכי ה'. כשם שברצון ה' ניצל יעקב את רגשותיו הטבעיים לאהוב את אשתו (ראה כט, יח), כך הוא השתמש בכל האהבה שהיה יכול, כאב, כלפי יוסף, שהיה תקוותו העיקרית של עם ה'. לאנשים בדרגה נמוכה יותר, בדורות האחרונים, לא היתה זכות להניח לרגשותיהם לבוא לידי ביטוי במידה כזו.

היתה סיבה נוספת לְמָאוּנוּ של יעקב לְהַנְחֵם: הוא עדיין המשיך לקוות שחלומותיו של יוסף לא היו רק חלומות בעלמא, כי אם אות וסימן לְבָאוֹת (ראה לו, יא). בנוסף, למד יעקב שמשפחתו היתה "מחנה אלוקים" (ראה לב, ג), וזה נראה בעיניו